

Paštas Lietuvoje 1918–1940 metais

valstybės pašto kūrimas ir veikla,
ženklų leidyba

VYGINTAS BUBNYS
JULIJA NORMANTIENĖ

Paštas Lietuvoje 1918–1940 metais: valstybės pašto kūrimas ir veikla, ženklų leidyba

2 knyga

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

UDK 656.8(474.5)(091)
Pa354

Knygoje panaudotos iliustracijos iš Vyginto Bubnio pašto ženklų ir vokų kolekcijos

Recenzavo dr. ŽYGINTAS BŪČYS

Dailininkė VIDA KURAITĖ

Redaktorė NIJOLĖ DEVEIKIENĖ

Iliustracijas spaudai parengė DALIA KERŠYTĖ ir VIRGINIJA LAPUŠAUSKIENĖ

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2014

ISSN 2351-5287

ISBN 978-609-8039-50-4

Turinys

Įvadas 9

Paštas Lietuvoje 1918–1940 metais

Pirmieji Lietuvos pašto veiklos metai. 1918–1919 m.13

Pašto žinybos struktūra20

Pašto siuntų gabenimas22

Karo lauko paštų veikla. 1919–1922 m.27

Pašto siuntų cenzūra. 1919–1921 m.35

Lietuvos pašto tarifai. 1918–1940 m.46

Pirmieji Lietuvos pašto ženklai ir antspaudai54

Pirmųjų Lietuvos pašto ženklų klastojimas57

Vilniaus pirmoji laida. 1918 m. gruodžio 27 d.58

Vilniaus antroji laida. 1918 m. gruodžio 28–31 d.67

Kauno pirmoji laida. 1919 m. sausis–kovas81

Kauno antroji laida. 1919 m. vasaris–kovas89

Kauno trečioji laida. 1919 m. kovas94

Pirmieji spalvotieji Lietuvos pašto ženklai (Berlyno laidos)100

Berlyno pirmoji laida. 1919 m. vasario 17 d.105

Berlyno antroji laida. 1919 m. kovo 20 d.107

Berlyno trečioji laida. 1919 m. kovas–balandis109

Berlyno ketvirtoji laida. 1919 m. gegužės 8 d.112

Kaune spausdinti spalvotieji pašto ženklai. 1920–1921 m.118

Lietuvos nepriklausomybės antrosioms metinėms skirta laida. 1920 m. vasario 16 d.120

Steigiamojo Seimo sušaukimui skirta laida. 1920 m. rugpjūčio 25 d.129

Pirmoji standartinių pašto ženklų laida. 1921–1922 m.139

Pirmosios oro pašto ženklų laidos. 1921–1922 m.148

Pirmoji oro pašto ženklų laida. 1921 m. liepa–spalis150

Antroji oro pašto ženklų laida. 1921 m. spalio155

Trečioji oro pašto ženklų laida. 1922 m. liepos 16 d.161

Ketvirtoji oro pašto ženklų laida. 1922 m. liepos 22 d.164

Padidintu nominalu perspausdinti pašto ženklai. 1922 m. gegužė166

Lietuvos pripažinimui *de jure* skirta laida. 1922 m. rugsėjis169

Centais ir litais perspausdinti pašto ženklai. 1922 m. spalio 1 d.178

Pirmieji centų ir litų nominalo pašto ženklai. 1923–1925 m.191

Pašto ženklų klastojimo byla 202

Klaipėdos krašto prijungimui skirta laida. 1923 m. rugpjūčio 8 d.207

Pirmieji centų ir litų nominalo oro pašto ženklai. 1924 m. sausio 28 d.214

Labdaros pašto ženklai. 1924–1926 m.218

Pašto ženklai su priemoka karo našlaičiams remti. 1924 m. vasario 13 d.220

Oro pašto ženklai su priemoka karo našlaičiams remti. 1924 m. vasario 13 d.	223
Sumažintos priemokos pašto ženklai karo našlaičiams remti. 1926 m. gruodžio 4 d.	226
Pašto ženklai, skirti vaikų prieglaudoms šelpti. 1926 m. gruodžio 4 d.	228
Praho A. Haase's spaustuvės pasiūlymas	230
Oro pašto ženklai su piešiniu „Kregždutė, nešanti laišką“. 1926 m. gegužės 22 d.	232
Vyčio kryžiaus piešinio pašto ženklų laidos. 1926–1933 m.	236
Jono Basanavičiaus atminimui skirta laida. 1927 m. kovo 8 d.	251
Didesnio nominalo pašto ženklų laida. 1927 m. gruodžio 23 d.	255
Lietuvos nepriklausomybės 10-osioms metinėms skirta laida. 1928 m. vasaris	257
Vytauto Didžiojo 500-osioms mirties metinėms skirtos laidos	260
Paprastųjų ženklų laida. 1930 m. vasario 15 d.	260
Oro pašto ženklų laida. 1930 m. birželio 9 d.	265
Pašto ženklų tyčinių klaidų byla, arba „Mažoji“ byla	269
Draugijos „Lietuvos vaikas“ pašto ženklai	272
Pimosios laidos paprastieji ženklai. 1932 m. liepos 23 d.	273
Pimosios laidos oro pašto ženklai. 1932 m. liepos 23 d.	277
Antrosios laidos paprastieji ženklai. 1932 m. gruodžio 1 d.	280
Antrosios laidos oro pašto ženklai. 1932 m. gruodžio 1 d.	282
Trečiosios laidos paprastieji ženklai. 1933 m. gegužės 6 d.	284
Trečiosios laidos oro pašto ženklai. 1933 m. gegužės 6 d.	289
Ketvirtosios laidos paprastieji ženklai. 1933 m. rugsėjo 16 d.	293
Ketvirtosios laidos oro pašto ženklai. 1933 m. rugsėjo 16 d.	297
Pašto ženklai ir laiškai Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžiui per Atlantą remti	301
Stepono Dariaus ir Stasio Girėno atminimui skirta laida. 1934 m. gegužės 18 d.	308
Pokyčiai pašto ženklų leidyboje 1934 m.	318
Standartinių pašto ženklų laidos. 1934 m.	319
Prezidento Antano Smetonos 60-osioms gimimo metinėms skirta laida	319
Standartinių pašto ženklų laida, spausdinta „Spindulio“ spaustuvėje	329
Lakūno Felikso Vaitkaus per Atlantą į Lietuvą vežti laiškai	341
Felikso Vaitkaus skrydžio proga perspausdinti pašto ženklai. 1935 m. spalio 30 d.	344
Felikso Vaitkaus skrydžiui skirta laida. 1936 m. kovo 24 d.	345
Standartinių pašto ženklų laidos. 1936–1939 m.	347
Pašto ženklai su valstybės simbolių ir A. Smetonos atvaizdo piešiniais	348
Vyčio piešinio pašto ženklų 1937 ir 1939 m. laidos	352
Tautinei olimpiadai ir skautų stovykloms skirtos laidos	359
Tautinei olimpiadai skirta laida. 1938 m. liepos 11–13 d.	360
Tautinėms skautų stovykloms skirta laida. 1938 m. liepos 11–13 d.	364
Lietuvos nepriklausomybės 20-osioms metinėms skirta laida. 1939 m. vasario 15 d.	367
Lietuvos nepriklausomybės 20-osioms metinėms skirti pašto blokai. 1939 m. kovo 20 d.	374

Europos krepšinio pirmenybėms skirta laida. 1939 m. gegužės 20 d.	377
Vilniaus atgavimo proga perspausdinti ženklai. 1939 m. spalio	383
„Taikos“ laida. 1940 m.	386
Vilniaus sugrįžimui paminėti skirta laida. 1940 m. gegužės 6 d.	392
Pašto ženklai su užspaudu „LTSR 1940 VII 21“	398
Lietuvos pašto sistemos pokyčiai 1940–1941 m.	401
Vietiniai pašto ženklai. 1919–1920 m.	412
Raseinių apskrities pašto ženklai. 1919 m.	412
Telšių pašto ženklai. 1920 m.	416

Paštas Vilniaus krašte 1918–1939 metais

Paštas Vilniuje ir jo apylinkėse. 1915–1920 m.	421
Vidurinės Lietuvos pašto ženklai. 1920–1922 m.	438
Vidurinės Lietuvos herbo piešinio ženklų pirmoji laida. 1920 m. spalio 20 d.	439
Pašto ženklai su Vidurinės Lietuvos herbo užspaudu. 1920 m. lapkričio 16 d.	441
Įvairių piešinių pašto ženklų pirmoji laida. 1920 m. gruodis ir 1921 m. sausis	444
Vidurinės Lietuvos herbo piešinio ženklų antroji laida. 1921 m. vasario 6 d.	446
Pašto ženklai su priemoka Silezijos plebiscito fondui. 1921 m. vasaris–balandis	447
Pašto ženklai su priemoka Raudonojo Kryžiaus draugijai remti. 1921 m. kovo 15 d.	448
Pašto ženklai su priemoka Baltojo Kryžiaus draugijai remti. 1921 m. gegužės 1 d.	449
Įvairių piešinių pašto ženklų antroji laida. 1921 m. balandžio 1 d.	450
Vidurinės Lietuvos metinėms skirta laida. 1921 m. lapkritis	455
Vidurinės Lietuvos Seimo atidarymui skirta laida. 1922 m. vasario 1 d.	457
Priemokos ženklai (<i>porto</i>). 1921 m. sausio 15 – kovo 20 d.	460
Pašto siuntos Vidurinę Lietuvą įjungus į Lenkijos sudėtį. 1922–1939 m.	462
Vilniaus paštas 1939 m.	471
Karo pabėgėlių ir internautų asmenų susirašinėjimas paštu. 1939–1940 m.	476

Paštas Klaipėdos krašte 1920–1923 metais

Klaipėdos krašto paštas po Versalio taikos sutarties. 1920–1923 m.	483
Pašto mokes ženklai Klaipėdos krašte. 1920–1923 m.	484
Pašto ženklai, išleisti 1920 m. rugpjūčio 1 d.	485
Pašto ženklai, išleisti 1920 m. liepos 7 d. ir 1922 m.	488
Pašto ženklai, išleisti 1921 m. balandį	491
Pašto ženklai, išleisti 1921 m. gegužę, 1922 m. gegužę ir rugsėjį	493
Oro pašto ženklai, išleisti 1921 m. liepos 6 ir 31 d.	494
Pašto ženklai, išleisti 1921 m. lapkričio 15 d. ir gruodžio 2 d.	497
Pašto ženklai, išleisti 1922 m. sausio 6 d.	497
Pašto ženklai, leisti 1922 m. sausį–balandį	499
Oro pašto ženklai, išleisti 1922 m. gegužės 12 d.	502

Pašto ženklai, išleisti 1922 m. rugsėjo 12 d.	504
Oro pašto ženklai, išleisti 1922 m. spalio 17 d.	506
Pašto ženklai, išleisti 1922 m. spalio 22 d.	507
Pašto ženklai, išleisti 1922 m. gruodį	508
Pašto ženklai, papildomai išleisti 1922 m. gruodį	509
Klaipėdos krašto paštas po 1923 m. sukilimo	510
Pašto mokus ženklai Klaipėdos krašte. 1923 m. sausis–balandis	513
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. sausio 26 d.	513
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. vasario 5 d.	513
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. vasario 7 d.	515
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. vasarį	516
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. kovą ir balandį	517
Pašto ženklai, išleisti Klaipėdos uosto atgavimo proga 1923 m. balandžio 12 d.	520
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. balandžio 13 d.	521
Pašto ženklai, perspausdinti Lietuvos valstybės valiuta. 1923–1925 m.	522
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. balandžio 16 ir 20 d.	522
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. balandžio 16 d. ir gegužės 28 d.	524
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. balandį ir gegužę	525
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. gegužę	527
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. birželį	529
Pašto ženklai, išleisti 1923 m. gruodį	532
Pašto ženklai, papildomai išleisti 1923 m. lapkritį	536
Pašto ženklai, papildomai išleisti 1923 m. gruodį	537
1939 m. kovo 22 d. vietinės laidos ženklai	538
Priedai	543
The Post in Lithuania in 1918–1940: The Establishment and Activities of the Public Post and the Issuing of Postage Stamps	563
Почта в Литве в 1918–1940 годах: создание и деятельность государственной почты, издание почтовых марок	565
Sutartiniai ženklai	567
Santrumpos	567
Šaltiniai ir literatūra	568
Asmenvardžių rodyklė	574
Vietovardžių rodyklė	578

Ivadas

1918 m. vasario 16 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę turėjo praeiti visi metai, kol mūsų valstybėje susidarė tinkamos sąlygos steigti savas pašto įstaigas. 1918 m. lapkričio 16 d. paskirti Pašto valdybos vadovai, gruodžio 26 d. didesniuose miestuose pradėjusios veikti pašto įstaigos ir išleisti pirmieji lietuviški pašto ženklai buvo tik pirmieji žingsniai kuriant savarankiškus valstybės pašto ryšius.

Pirmaisiais valstybingumo įtvirtinimo metais Lietuvoje nestigo problemų visose srityse, buvo jų ir pašto veikloje. Sukurti savą valstybinę pašto sistemą, neturint tam būtino ekonominio pagrindo, nebuvo lengva. Trūko ne tik lėšų, įrangos ir specialistų, bet ir pašto paslaugų teikimo patirties. Veikiant tokiomis sąlygomis, neišvengta nesklandumų, administravimo klaidų ir valdininkų savanaudiškumo apraiškų. Prireikė ne vienerių metų ir nemažai pastangų, kol buvo sukurta organizuota, sklandi Lietuvos valstybės pašto sistema, kuri iki 1940 m. TSRS okupacijos sėkmingai funkcionavo bendroje Pasaulio pašto sąjungos struktūroje.

Lietuvos 1918–1940 m. pašto istorija iki šiol plačiau nenagrinėta ir neaprašyta, nesidomėjo ja ir istorikai, o literatūra šia tema labiau žinoma kaip filatelistų bendruomenių veiklos rezultatas. Tačiau ir ji labai negausi – vos keli filatelistams skirti žurnalai, kurie leidžiami užsienyje, nedideliais tiražais, todėl menkai paplitę. Tokį žurnalą nuo 1946 m. leidžia Čikagoje po Antrojo pasaulinio karo susikūrusi lietuvių filatelistų draugija „Lietuva“. Kiekviename jo numeryje galima rasti informacijos iš Lietuvos pašto istorijos, filatelistų veiklos, tik gaila, kad autoriai, pateikdami konkrečius faktus ir duomenis, nenurodo jų šaltinių. Beje, tai būdinga daugumai užsienyje leidžiamų filatelijos žurnalų straipsnių autorių, todėl naudotis šia medžiaga galima buvo tik sąlyginai. Lietuvos pašto istorija ir filatelija besidominčių vokiečių kolekcininkų bendruomenė taip pat turi savo žurnalą *Lituania*. Jame gausu žinių apie Klaipėdos krašto pašto istoriją, Oberosto veiklą Lietuvoje 1916–1919 m., pateikiama naujausia informacija apie išleidžiamus Lietuvos pašto ženklus. Iki šiol neprarado savo vertės ir aktualumo 1968 m. Čikagoje pasirodžiusi Antano Gintnerio knyga *Nuo krivulės iki raketos: Lietuvos paštininkų atsiminimai* ir 1987 m. ten pat išleista Juozo Žygo knyga *Pirmieji Lietuvos pašto ženklai*. Tuo tarpu mes, galėdami laisvai disponuoti archyvuose sukauptais dokumentais, negalime pasigirti brandžiais darbais.

1991 m. „Minties“ leidykla išleido Viliaus Kavaliausko sudarytą 1918–1940 m. Lietuvos pašto ženklų katalogą. Nors tai iš esmės buvo Amerikos lietuvių filatelisto Kazio Matuzo anglų kalba parengto katalogo vertimas, tačiau tada, po 50 metų tylėjimo, tai buvo reikšmingas įvykis. Juo labiau kad sudarytojas jį papildė archyviniais duomenimis. Lieka tik apgailestauti, kad sudarytojas katalogui papildyti pasirinko ne Valstybės archyve saugomus Pašto valdybos dokumentus, kuriuose būtų galėjęs rasti žinių pašto ženklų išleidimo datoms, jų autoriams, tiražams patikslinti, o už pašto ženklų klastojimą nuteisto A. Sruogos baudžiamąją bylą ir, suradęs joje teismo ekspertų sudarytą neleistinai platintų pašto ženklų sąrašą, juos kaip retenybes perkėlė į naująjį katalogą. Atgimimo metais atsikūrusios Lietuvos filatelistų sąjungos iniciatyva 1990–2000 m. buvo išleisti 48 žurnalo *Paštas ir filatelija Lietuvoje* sąsiuviniai. Keliasdešimties puslapių sąsiuvinuose tilpdavo tik nedidelės apimties straipsneliai, tačiau juose buvo galima

rasti naudingos informacijos apie Lietuvos pašto veiklą, pašto ženklų leidybą, pasidalyti savo tyrinėjimais ir sumanymais. Šią praktiką iki 2014 m. tęsė Kauno filatelistų klubas „Lituanica“ savo biuletenyje *Phillit*.

2008 m. pabaigoje Lietuvos susisieikimo ministerijos ir Lietuvos informatikos, ryšių ir elektronikos bendrijos iniciatyva išleistos dvi knygos: *Lietuvos susisieikimo istorijos puslapiai* ir *Jie kūrė Lietuvos ryšius*. Pirmoji, Susisieikimo ministerijos jubiliejui skirta 108 puslapių knygelė sudaryta daugiausia iš nuotraukų, istorijos aprašymui vietos palikta nedaug, po puslapį kitą kiekvienai susisieikimo sričiai. Lietuvos pašto istorijos požiūriu vertingesnė antroji knyga. Sumanymas surinkti nuotraukas ir gyvas ryšininkų mintis apie save ir darbą ryšių sistemoje tikrai geras. Tai ne tik žmonių, bet ir Lietuvos ryšių istorija. Vis dėlto gaila, kad knygos sudarytojas nuėjo lengviausiu keliu: perspausdino iš minėtos A. Gintnerio knygos *Nuo krivulės iki raketos* kelių buvusių Pašto valdybos valdininkų atsiminimus, bet nepasivargino paieškoti žinių apie pirmuosius pašto viršininkus Lietuvos centriniame valstybės archyve, kur saugomos jų asmeninės bylos, nepaskaitė jų biografijų, tarnybos dokumentų. Todėl žmonės, kurie 1918–1919 m. dėjo pamatus lietuviškam paštui provincijoje, Lietuvos pašto jubiliejaus proga išleistoje knygoje nebuvo net paminėti.

Rengiant šią knygą ir norint išsamiau ir objektyviau aprašyti valstybės pašto žinybos kūrimą, jos darbo organizavimą bei pašto ženklų leidybą, svaresnės informacijos ieškota Lietuvos centriniame valstybės archyve ir tarpukario periodikoje. Nuosekliai išnagrinėti 1918–1940 m. Susisieikimo ministerijos (f. 386), Pašto valdybos (f. 1016), Valstybės kontrolės (f. 390), LTSR ryšių valdybos (f. R–1014) archyviniai dokumentai, kuriuose rasta daug pašto istorijai reikšmingų faktų ir duomenų: 1918–1940 m. Pašto valdybos aplinkraščiai, tarptautinės pašto sutartys, pirmųjų pašto įstaigų sąrašai, jų vadovų asmens bylos, įsakymai apie paskyrimą ir atleidimą, pašto ženklų piešinių konkursų bei ženklų spausdinimo dokumentai, pašto tarifai. Naudotasi to laikotarpio Lietuvos Respublikos Ministrų kabineto (f. 923), Užsienio reikalų ministerijos (f. 383), Finansų ministerijos (f. 387) bylomis. Krašto apsaugos ministerijos (f. 384), Generalinio štabo (f. 929) ir Centrinės lauko pašto kontoros (f. 834) fonduose rasti dokumentai padėjo susipažinti su karo cenzūros organų ir karo lauko paštų darbu. Naudingos informacijos aptikta Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone (f. 656), Kauno apskrities viršininko (f. 402) fondų bylose. Kauno apygardos teismo (f. 478), Apeliacinių rūmų (f. 476), Vyriausiojo tribunolo (f. 1422) fonduose saugomose A. Sruogos ir jo bendrininkų baudžiamosiose bylose rasta kai kurių iki šiol nepaviešintų jų nusikaltimų aplinkybių. Lietuvių meno kūrėjų draugijos (f. 391), Lietuvių moterų globos draugijos (f. 1063), Vaikelio Jėzaus draugijos (f. 1489), Lietuvos skautų sąjungos (f. 576), Švietimo ir kultūros draugijos „Lietuvos vaikas“ (f. 1618) fonduose pavyko rasti šių organizacijų ir Pašto valdybos sutartis dėl kai kurių pašto ženklų leidimo į apyvertą. Lietuvos literatūros ir meno archyve saugomuose Lietuvių dailės draugijos (f. 33), Kauno taikomosios dailės mokyklos (f. 61), personaliniuose Bernardo Bučo (f. 72), Adomo Galdiko (f. 61, b. 12), Kazio Šimonio (f. 197), Adomo Varno (f. 374), Petro ir Rimto Kalpokų (f. 404) fonduose bei Pavienių dokumentų rinkinio (f. 43) bylose ieškota pašto ženklų autorystės patvirtinimo. Svarbios informacijos apie pašto ženklų spausdinimo datas ir tiražus rasta Kauno apskrities archyve saugomose akcinės bendrovės „Spindulys“ užsakymų knygose (f. 11). Susipažinta su tarpukario Lietuvos dienraščiuose *Laikinosios Vyriausybės žinios*, *Vyriausybės žinios*, *Lietuvos žinios*, *Lietuvos aidas*, *Tiesa* skelbta oficialia Vyriausybės informacija, savaitraščiuose ir mėnraščiuose *Atspindžiai*, *Baras*, *Karys*, *Kultūra*, *Naujoji Romuva*, *Paštininkų žodis*, *Vairas*, *Židinys* spausdintomis publikacijomis apie pašto įstaigų veiklą, dailininkų darbus.

Išvados ir apibendrinimai daryti sugretinus kataloguose bei istoriografijoje skelbtus duomenis su tarpukario periodikoje ir Lietuvos centrinio valstybės archyvo fonduose rasta informacija, pirmenybę teikiant pastarajai. Pateiktas išvadas ir apibendrinimus patvirtina itin vertinga Vyginto Bubnio Lietuvos pašto ženklų ir vokų kolekcija, įvertinta aukščiausiais tarptautiniais apdovanojimais. Pasitelkta ikonografinė medžiaga iš Lietuvos nacionalinio muziejaus filatelijos fondo rinkinių, Trakų istorijos muziejus leido pasinaudoti pašto ženklų piešinių kolekcija.

Kaupiant ir sisteminant surinktą faktologinę medžiagą buvo atrasta netirtų, neaprašytų ir kataloguose nepaminėtų arba klaidingai interpretuotų Lietuvos pašto istorijos, ženklų leidybos ir jų naudojimo faktų bei duomenų. Gilintasi į iki šiol mažai tyrinėtą 1919–1920 m. Vilniaus lietuviškojo ir čia trumpai gyvavusio sovietinio pašto veiklos tarpsnį. Skaitytojas knygoje ras pirmą kartą publikuojamą pirmųjų Lietuvos pašto įstaigų ir jų vadovų (įgaliotinių) sąrašą su šių įstaigų steigimo ir vadovų skyrimo datomis. Taip pat pateikiamas iki šiol jokiaje literatūroje neminėtas 1919 m. Lietuvoje veikusių sovietinių pašto skyrių sąrašas.

Remiantis archyviniais dokumentais, pavyko nustatyti kai kurių pašto ženklų autorius, patikslinti pašto ženklų išleidimo į apyvartą datas, jų galiojimo terminus, tiražus. Nemažai šių duomenų, taip pat dauguma pašto ženklų bandomojo spausdinimo pavyzdžių ir retų į apyvartą išleistų ženklų iš Vyginto Bubnio kolekcijos bendru susitarimu įtraukta į naują specializuotą 1918–2012 m. Lietuvos pašto ženklų katalogą¹.

Knygoje pirmą kartą parodyta pašto ženklų gamybos eiga pradedant piešinių konkurso paskelbimu ir baigiant ženklų išleidimu į apyvartą bei panaudojimu pašto paslaugoms apmokėti. Kiek leido sukauptos žinios ir aptikti piešiniai, stengtasi įvardyti visus pašto ženklų konkursuose dalyvavusius autorius, pateikti jų konkursinius darbus, parodyti ženklų spausdinimo procesą nuo spalvų parinkimo, matmenų nustatymo, bandomųjų atspaudų iki tikrųjų pašto mokesčių ženklų, neaplenkiant esminių jų skirtumų. Tačiau atsisakyta internetiniuose aukcionuose platinamų įvairių kitokių piešinių projektinių pašto ženklų atspaudų, apie kurių autorius ir užsakovus nerasta jokios pagrįstos informacijos. Nesiekta taip pat detaliai aprašyti prastos poligrafijos nulemtų smulkių ženklų defektų, norėta parodyti tik būdingiausius jų skirtumus, galėjusius atsirasti dėl leidėjų sumanymo padaryti juos paklausesnius filatelinėje rinkoje arba dėl spaustuvinių neatidumo. Knygoje pašto ženklai pateikiami laidomis, suteikiant jiems *Michel* katalogo numerius, bet ne visada laikantis chronologijos; įvardijami šiame kataloge aptikti netikslumai.

Rengiant knygą mažiau gilintasi į Vilniaus krašto pašto veiklą Vidurinės Lietuvos egzistavimo ir lenkų okupacijos metais bei Klaipėdos krašto paštų darbą iki jų įjungimo į Lietuvos Respublikos pašto sistemą 1925 metais.

Naudojantis *Vyriausybės žiniose* skelbtais ir Lietuvos centriniam valstybės archyve saugomais Steigiamojo Seimo, Respublikos Prezidento ir Ministrų kabineto nutarimais ir įsakais bei Susisiekimo ministerijos ir Pašto valdybos dokumentais, knygoje pateikiami 1919–1940 m. Lietuvos pašto tarifai, jų galiojimo ribos, aprašyta jų taikymo praktika.

Archyvinių duomenų stoka neleido galutinai baigti kai kurių tyrinėjimų. Lietuvos valstybės archyvo užuomazga atsirado po to, kai pagal 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartį buvo sugrąžinti Pirmojo pasaulinio karo pradžioje į Rusiją evakuotų Lietuvos teritorijoje veikusių žinybų dokumentai. Pargabenti dokumentai nebuvo išskirstyti žinyboms, o

¹ A. Jankauskas, *Lietuva. Specializuotas pašto ženklų katalogas (1918–2012) = Special Lithuanian postage stamp catalogue*, Kaunas, 2012.

saugoti vienoje vietoje – Kauno VII forte². Centrinį valstybės archyvą kaip ministerijos padalinį įsteigė švietimo ministras Kazys Bizauskas 1921 m. spalio 19 d. įsakymu³ ir per visą nepriklausomybės laikotarpį jis buvo tik šios ministerijos rūpestis. Archyvo veikla įstatymiškai taip ir nebuvo įteisinta. Tik 1935 m. sumanyta parengti archyvų įstatymą, bet iki 1940 m. jis taip ir nebuvo priimtas⁴. Tai, kad valstybės archyvo fondų kaupimo tvarka nebuvo įteisinta įstatymu, komplikavo archyvo veiklą. Ministerijos griežtai nesilaikė archyvo reikalavimų kaupti ir saugoti istorinės reikšmės dokumentus, todėl nemažai jų buvo sunaikinta. Fondai gerokai nukentėjo ir Antrojo pasaulinio karo metais. Dėl šių priežasčių nebuvo galimybės išsamiau išnagrinėti 1919–1920 m. Vilniaus miesto ir jo apylinkių pašto įstaigų bei Lietuvoje tuo laiku trumpai gyvusio sovietinio pašto veiklos, todėl čia vis dar lieka erdvės naujoms paieškoms. Be to, 1940 m. sausio 12 d. Pašto valdyba dešimt metų kauptus (iki 1930 m. sausio 1 d.) terminuoto saugojimo dokumentus sunaikino⁵, taigi neliko kai kurių svarbių pašto ženklų leidybos, spausdinimo, išleidimo į apyvartą dokumentų: aplinkraščių, piešinių konkursų rezultatų, Ženklų spausdinimo priežiūros komisijos aktų su atspausdintų ženklų pavyzdžiais, jų nominalais ir tiražais. Todėl išlikusiame Pašto valdybos archyvo fonde dabar saugomi ne visi šio pobūdžio dokumentai. Dėl šios priežasties nepavyko tiksliai nustatyti dalies pašto ženklų tiražų, ypač tęstinėmis serijomis leistų standartinių ženklų, jų skaičiaus spausdinimo lapuose, išleidimo į apyvartą datų; tokiu atveju teko naudotis *Michel* kataloge pateiktais duomenimis.

Knygoje *Paštas Lietuvoje 1918–1940 metais: valstybės pašto kūrimas ir veikla, ženklų leidyba* pirmą kartą giliau pažvelgta į paštą kaip reikšmingą mūsų kultūros istorijos sritį, instituciją, nepriklausomos Lietuvos valstybės gyvavimo metais vykdžiusią svarbią misiją – sklandų visuomenės susisiekimo laiškais organizavimą. Tikimės, kad ši knyga bus naudinga ne tik besidomintiems Lietuvos pašto istorija ir pašto ženklais, bet ir bendrosios Lietuvos istorijos tyrinėtojams bei muziejininkams.

² LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1020, l. 82.

³ LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1017, l. 171.

⁴ LCVA, f. 1378, ap. 1. Vyr. archyvistės D. Urbonienės pratarmė Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondui.

⁵ LCVA, f. 1016, ap. 7, b. 127, l. 13–36. Pašto valdybos 1940 m. sausio 12 d. patvirtintas naikintųjų dokumentų sąrašas, kuriame 35 eilės numeriu įrašyta: „Pašto ženklų ir vertybės blankų spausdinimo, apyvartos ir atskaitomybės knygas ir dokumentus“.

Paštas Lietuvoje 1918–1940 metais

Pirmieji Lietuvos pašto veiklos metai. 1918–1919 m.

1918 m. lapkričio viduryje pirmasis Ministrų kabinetas ėmėsi lietuviško pašto kūrimo darbų. Lapkričio 16 d. susisiekimo ministras Martynas Yčas Paštų, telegrafų ir telefonų (tada Krasos, telegrafų ir telefonų) valdybos direktoriumi paskyrė grįžusį iš Rusijos inžinierių Benediktą Tomaševičių¹. Jo padėjėjais tapo ryšių specialistai Juozas Dučinskas (1918 m. lapkričio 20 d.) ir Adolfas Sruoga (1918 m. lapkričio 29 d.)². Jiems teko nelenkva užduotis – perimti iš vokiečių paštą, telegrafą, telefoną ir, neturint būtinos įrangos ir specialistų, organizuoti iš esmės naują Lietuvos ryšių sistemą. Į kurią Lietuvos pašto žinybą grįžo nemažai Pirmojo pasaulinio karo metu išvykusių caro laikų specialistų, todėl, numatant pašto struktūrą ir jos veiklos principus, kurį laiką naudotasi Rusijos imperijos instrukcijomis. Yra išlikę pirmieji B. Tomaševičiaus ranka rašyti dokumentai, tarp kurių ir pirmasis pašto tarifas, rašytas 1918 m. gruodžio 19 d. cheminiu pieštuku rusų kalba su įkainiais vokiška valiuta. Pirmaisiais darbo mėnesiais Paštų, telegrafų ir telefonų valdyba (toliau Pašto valdyba)³ net rašomosios mašinėlės neturėjo; dokumentus tarnautojai, laikinai prisiglaudę Lietuvos Tarybos koridoriuje, rašė ranka⁴. Į pastatą Didžiosios ir Šv. Jono gatvių sankirtoje Vilniuje, kuriame buvo įsikūrusi Oberosto pašto įstaiga, vokiečiai neįsileido, nors pastatas gruodžio pradžioje jau buvo apytuštis⁵. Neturėdami išieities ir nesitikėdami vokiečių geranoriškumo, Pašto valdybos vadovai gruodžio 9 d. savavališkai persikėlė į tame pastate buvusią tuščią patalpą⁶.

1918 m. gruodžio antroje pusėje vokiečių karinė administracija pasisiūlė perduoti ryšius Lietuvos Vyriausybei, todėl Pašto valdyba suskubo telkti žmones, galinčius perimti pašto reikalus ir toliau organizuoti darbą. Susisiekimo ministerija 1918 m. gruodžio 22 d. *Lietuvos aide* išspausdino pranešimą: „Susisiekimo ministerija kviečia įsiregistruoti visokios rūšies geležinkelio, pašto, plentų tarnautojus be skirtumo tautos ir tikėjimo, by tik jis būtų Lietuvos pilietis.“⁷ Vieni pirmųjų atsiliepė dar 1918 m. viduryje iš Rusijos

¹ LCVA, f. 386, ap. 3, b. 88, l. 206. Susisiekimo ministerijos valdytojo, finansų, prekybos ir pramonės ministro 1919 m. lapkričio 10 d. įsakymas Nr. 2. B. Tomaševičius buvo baigęs Peterburgo universiteto Fizikos-matematikos fakultetą ir Elektrotechnikos institutą.

² LCVA, f. 1016, ap. 1, b. 4932, l. 59. A. Sruoga mokėsi Politechnikos institute Vokietijoje, įgijo inžinieriaus diplomą. J. Dučinskas buvo baigęs ryšių technikos kursus.

³ Oficialiai Paštų, telegrafų ir telefonų (kartais Pašto, telegrafo ir telefono) valdyba vadinta iki 1929 m. gruodžio 31 d., nuo 1930 m. sausio 1 d. – Pašto valdyba.

⁴ A. Gintneris, „Lietuvos paštininkų prisiminimai“, *Nuo krivulės iki raketos*, Čikaga, 1968, p. 106. Autorius rašo: „Be to, ir vokiečiai, tuometiniai mūsų okupantai, (...) kiek įmanydami

trūkdė Lietuvos paštui kurtis. Tą galima matyti jau vien iš to fakto, kad pirmosiomis mūsų pašto įsikūrimo dienomis Vilniuje teko dirbti Valstybės Tarybos namų koridoriuose, nes vokiečiai į pašto patalpas įeiti neleido, nors tos patalpos buvo tuščios ir niekieno nenaudojamos.“

⁵ LCVA, f. 386, ap. 1, b. 29, l. 44. Pašto valdybos 1920 m. gegužės 31 d. ataskaitoje Susisiekimo ministerijai rašoma: „Klausime apie butą dėl Valdybos, nežiūrėm j tai, kad p. t. žinybos namas stovėjo veik visai (tuščias) neužimtas, vokiečiai visokiais būdais statė kliūtis ir perduoti nenorėjo, pakol pastarasis galų gale buvo užimtas be jų sutikimo.“

⁶ J. Dučinskas, „Iš atsiminimų apie Pašto valdybos kūrimąsi“, *Paštininkų žodis*, 1933, Nr. 3, p. 80–81.

⁷ *Lietuvos aidas*, 1918 gruodžio 12, Nr. 155.

sugrįžę prieš karą emigravę arba ten seniau dirbę lietuviai paštininkai. 1917 m. birželį Maskvoje susikūrusios Lietuvių pašto ir telegrafo tarnautojų organizacijos paraginti, jie buvo pasiryžę imtis lietuviško pašto organizavimo darbų⁸. Tačiau tokių nebuvo daug, kai kurie grįžo tik 1919 m. antroje pusėje, todėl teko pasitelkti ir nieko neišmanančius apie pašto darbą žmones. Ypač trūko kvalifikuotų valdininkų, gebančių organizuoti pašto ryšius, numatyti jų plėtrą, veiklos strategiją. 1919 m. rugsėjo 17 d. Pašto valdybos direktorius B. Tomaševičius į susisiekimo ministro paklausimą apie valdybos tarnautojų paieškas atsakė, kad valdyboje iš patvirtintų 193 tarnybinių vietų užimta tik 19⁹. Ne geresnė padėtis buvo ir pašto įstaigose, ypač provincijoje. Trūko ne tik pašto tarnautojų, laiškinių ir vežėjų, bet ir patalpų.

1918 m. gruodžio 24 d. vokiečių karinė administracija pranešė, kad nuo gruodžio 26 d. Oberosto paštai nutraukia civilių gyventojų aptarnavimą. Lietuvos Vyriausybei jau anksčiau teko tartis su vokiečių administracija dėl pašto ryšių perdavimo ir derybos nebuvo lengvos. Vokietija nieko nenorėjo perduoti veltui, daugumą pašto ir telegrafo įrangos reikalavo išpirkti. Kategoriškai atsisakė perduoti ir pašto ženklus su užspaudu *Post Gebiet Ob Ost* – tikėtasi juos, perspausdintus lietuvišku tekstu, kurį laiką naudoti korespondencijai apmokėti. Lietuviški pašto ženklai jau buvo ruošiami – dailininkai Tadas Daugirdas ir Kazys Šimonis buvo parengę jų projektus¹⁰, tartasi Berlyne dėl spausdinimo, bet 1918 m. gruodžio pabaigoje spausdinimo darbai dar nebuvo pradėti, o kai 1919 m. sausį spaustuvininkai įsijungė į Berlyno darbininkų riaušes, ženklų spausdinimas užsitęsė iki 1919 m. gegužės mėnesio. Tokiomis aplinkybėmis žinia apie staigų ryšių perėmimą reiškė, kad nuo gruodžio 27 d. susirašinėjimas paštu Lietuvoje galėjo sutrikti vien dėl to, kad pašto įstaigos neturėjo pašto mokes ženklų. Todėl Lietuvos pašto organizatoriams teko per dvi Kalėdų dienas atspausdinti mokes ženklus, perimti iš vokiečių veikiančius paštus ir parengti juos darbui. Gruodžio 26 d. darbą pradėjo lietuviškos pašto įstaigos Vilniuje, Kaune, Gardine, Vilkaviškyje, Naumiestyje, Šakiuose, Kėdainiuose, Kretingoje, Alytuje ir Kuršėnuose. Apie šių pašto įstaigų perėmimą iš vokiečių 1918 m. gruodžio 26 d. ir lietuviškų paštų atidarymą konkrečių dokumentų nėra; šie faktai paimti iš Pašto valdybos direktoriaus B. Tomaševičiaus 1920 m. gegužės 31 d. ataskaitos Susisiekimo ministerijai¹¹.

1919 m. sausio 3-iosios naktį Vilnių užgrobė lenkai, o po poros dienų jį okupavo Sovietų Rusijos Raudonoji armija. Lietuvos Vyriausybė su visomis ministerijomis ir valdybomis skubiai evakavosi į Kauną. Vilniaus pašto įstaiga, veikusi nuo 1918 m. gruodžio 26 d. iki 1919 m. sausio 4 d., buvo likviduota¹². Evakuojantis suskubta išgabenti tik Pašto

⁸ *Lietuvių balsas*, 1917, Nr. 44 (173). Čia paskelbtame 1917 m. gegužės 25 d. Maskvoje vykusio Lietuvių paštininkų ir telegrafistų susirinkimo protokole sakoma: „Svarbiausia mūsų užduotis – surinkti ir suregistruoti pašto ir telegrafo tarnautojus lietuvius, kad galima būtų organizuotiems grįžti Lietuvon ir dirbuoties tėvynės labui.“ Taip pat žr. J. Šaikūnas, „Pirmoji lietuvių paštininkų ir telegrafistų organizacija“, *Nuo krivulės iki raketos*, p. 132.

⁹ LCVA, f. 386, ap. 1, b. 8, l. 42.

¹⁰ LCVA, f. 1016, ap. 1, b. 10, l. 132. Pašto valdybos 1918 m. gruodžio 19 d. raštas Nr. 28 susisiekimo ministrui, kuriame prašoma patvirtinti pašto tarifų ir pašto ženklų projektus.

¹¹ LCVA, f. 386, ap. 1, b. 29, l. 45. Pašto valdybos 1920 m. gegužės 31 d. ataskaita Susisiekimo ministerijai.

¹² *Ibid.* „Susidėjusiomis aplinkybėmis pašto įstaiga Vilniuje veikė tik nuo 26/XI iki 4 sausio, kuomet užėjus rusų bolševikams Vėldyba turėjo evakuotis Kaunan, Vilniaus įstaiga tapo likviduota ir visoje Vilniaus gubernijoje sustabdytas organizacijos darbas“

atiteko Lietuvai dėl šio rajono demografinės sudėties. Sutartis buvo ratifikuota 1921 m. kovo 21 dieną. Kovo 30 d. Pašto valdybos direktorius B. Tomaševičius Palangos pašto darbui vadovauti pavedė Šiaulių pašto valdininkui Kostui Kukučiui⁴³.

Kvitas įvertinto laiško, siųsto 1920 m. vasario 6 d. iš Palangos pašto, antspauduotas latvišku Palangos pašto datos antspaudu.

Registruotas laiškas, siųstas 1921 m. liepos 22 d. iš Palangos į Kauną, apmokėtas Lietuvos pašto ženklais, kurie nuvertinti lietuvišku Palangos pašto datos antspaudu.

⁴³ LCVA, f. 1016, ap. 4, b. 201, l. 32.

Pašto žinybos struktūra

1919 m. pradžioje, masiškai steigiant pašto įstaigas, imta rūpintis pašto žinybos struktūrinimu, pareigybių ir atlyginimų klasifikavimu. Pašto valdyba 1919 m. vasario 23 d. Susisiekimo ministerijai pateikė pašto žinybos struktūros projektą, kuriame buvo siūloma Lietuvos pašto įstaigas priklausomai nuo darbo sudėtingumo ir apimties skirstyti į I–VI klases, paliekant Rusijos imperijos metais vartotus pavadinimus: pašto, telegrafo ir telefono kontora, pašto kontora, pašto, telegrafo ir telefono skyrius, pašto skyrius ir agentūra⁴⁴. Tačiau šis projektas, matyt, dėl prasidėjusių politinių neramumų šalyje svarstytas nebuvo.

Prie pašto žinybos struktūros sutvarkymo grįžta 1919 m. pabaigoje, rengiant pirmąjį biudžeto projektą. 1919 m. gruodžio 22 d. Susisiekimo ministerija parengė visų jai pavaldžių žinybų struktūrų projektą, numatė planuojamas 1920 metų pajamas ir išlaidas. Naujajame projekte buvo atsisakyta Rusijos imperijos laikais taikyto klasifikavimo ir pavadinimų, siūloma visus Lietuvos paštus vadinti pašto įstaigomis, priklausomai nuo darbo apimties ir sudėtingumo jas skirstyti į I–VII rūšies įstaigas, tokias pačias kategorijas suteikiant ir jų vadovams; kitus pašto tarnautojus skirstyti į I–VI rūšies valdininkus⁴⁵. 1920 m. gegužės 14 d. priėmus šalies biudžetą, tokią pašto struktūrą su nežymiais pakeitimais susisiekimo ministras patvirtino 1920 m. gegužės 27 d. įsakymu⁴⁶.

1920 m. pabaigoje nurimus Nepriklausomybės kovoms, atgijus ekonomikai, kultūriniam ir visuomeniniam šalies gyvenimui, buvo būtina toliau plėsti pašto įstaigų tinklą. Gyventojų patogumui mažesniuose miesteliuose ir gyvenvietėse, kur nebuvo

Platelių pašto darbuotojai 1926 m.

Fotografą nežinomas. LNM

⁴⁴ LCVA, f. 386, ap. 1, b. 10, l. 4.

⁴⁵ LCVA, f. 1016, ap. 4, b. 3, l. 6–7.

⁴⁶ LCVA, f. 1016, ap. 4, b. 4, l. 9–15. Susisiekimo ministro 1920 m. gegužės 27 d. įsakymas Nr. 62.

junginius ir iš jų siunčiama korespondencija, čia ji būdavo skirstoma pagal adresus ir perduodama karo lauko pašto įstaigoms. Korespondencija buvo gabenama spaustuviniais dažais sunumeruotuose maišuose, užantspauduotuose smalkos antspaudais¹⁰¹.

1921 m. Lietuvos kariuomenė pradėta palaipsniui pertvarkyti veiklai taikos sąlygomis. Centrinė lauko pašto kontora ir visos keturios karo lauko pašto įstaigos veikė iki 1922 m. pabaigos. 1922 m. gruodžio 22 d. Technikos skyriaus viršininkas slaptu įsakymu nurodė karo lauko pašto įstaigų veiklą baigti 1922 m. gruodžio 31 d. ir iki 1923 m. sausio 15 d. jas galutinai išformuoti¹⁰². 1922 m. gruodžio 22 d. Centrinės lauko pašto kontoros viršininkas S. Jazdauskas išleido aplinkraštį, kuriame nurodė visoms keturioms karo lauko pašto įstaigoms užbaigti visas pašto operacijas gruodžio 31 dieną. Neišduotą adresatams korespondenciją liepta persiųsti civilinėms pašto įstaigoms, kurioms jau anksčiau buvo priskirtas atitinkamų karinių dalių aptarnavimas. Pašto ir žyminius ženklus, piniginių perlaidų blankus reikėjo grąžinti Pašto valdybai¹⁰³. Nuo 1923 m. sausio 1 d. laisvai samdomi pašto valdininkai iš darbo buvo atleisti, o kariai perkelti į kitus skyrius.

1923 m. gegužės 31 d. Centrinė lauko pašto kontora taip pat buvo išformuota¹⁰⁴. Apie jos likvidavimą Pašto valdyba pranešė pavaldžioms įstaigoms 1923 m. gegužės 16 d. aplinkraščiu, paaiškindama, kad nuo birželio 1 d. karinės dalys, siųsdamos savo korespondenciją, nežymės jos įrašu „iš veikiančios kariuomenės“, bet nurodys tikslią dislokacijos vietą, ir rekomendavo apie tai informuoti visuomenę¹⁰⁵.

Atvirlaiškis, siųstas 1919 m. liepos 18 d. iš Kaišiadorių į Šiaulius per karo lauko paštą. Pašto įstaiga antspaudė dar neturėjo, todėl pašto ženklus nuvertino užrašydama ant jų pašto numerį ir perbraukdama kryžmai.

¹⁰¹ LCVA, f. 834, ap. 1, b. 5, l. 15.

¹⁰² LCVA, f. 834, ap. 1, b. 22, l. 177.

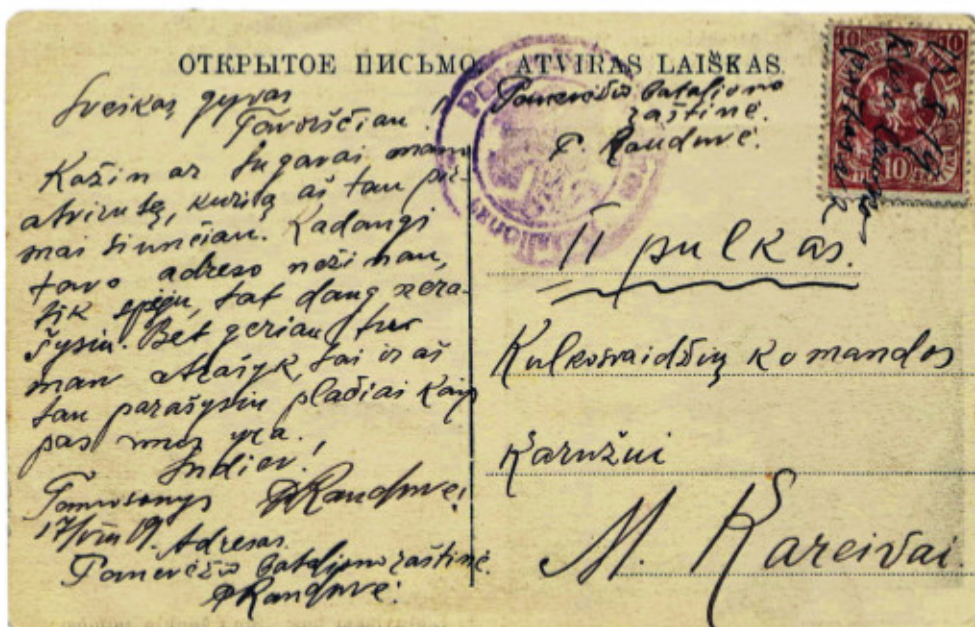
¹⁰³ LCVA, f. 834, ap. 1, b. 15, l. 140.

¹⁰⁴ LCVA, f. 834, ap. 1, b. 21, l. 97. Generalinio štabo 1923 m. gegužės 25 d. aplinkraštis Nr. 10.

¹⁰⁵ LCVA, f. 386, ap. 1, b. 319, l. 43.

Atvirlaiškis, siųstas 1919 m. rugpjūčio 8 d. per karo lauko pašto įstaigą Nr. 2, antspauduotas Panevėžio atskirojo bataliono antspaudu, apmokėtas 10 centų pašto ženklų (puse tuo metu galiojusio vidaus pašto tarifo). Karo lauko pašto įstaiga Nr. 2 antspaudu dar neturėjo, todėl pašto ženklą nuvertino savadarbiu spaudu su ranka užrašytu pašto įstaigos numeriu.

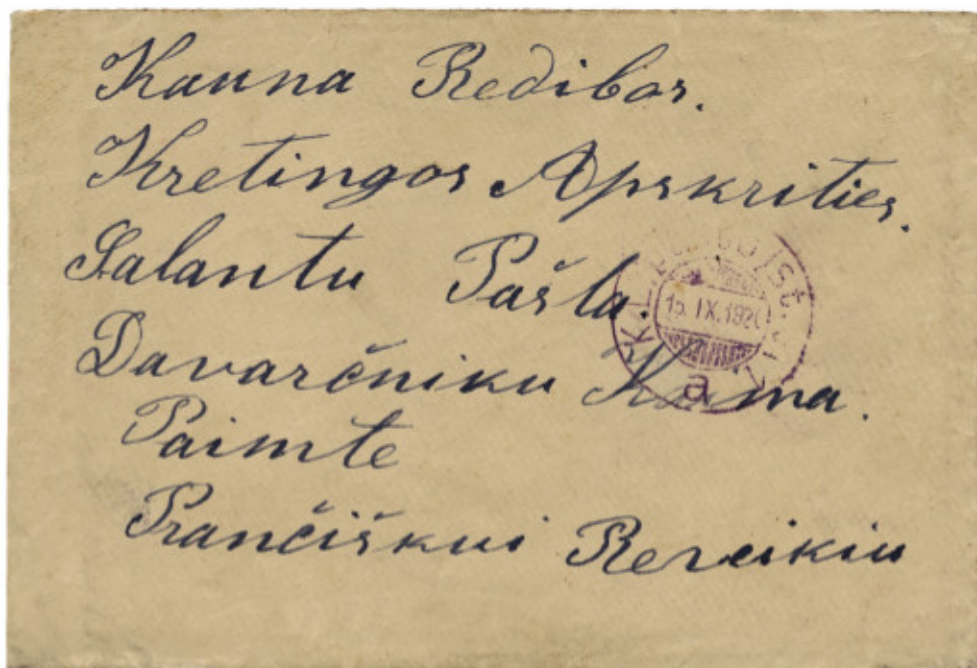
Atvirlaiškis, siųstas 1919 m. rugpjūčio 17 d. per karo lauko pašto įstaigą Nr. 2, antspauduotas Panevėžio atskirojo bataliono antspaudu, apmokėtas 10 centų pašto ženklų (puse tuo metu galiojusio vidaus pašto tarifo). Karo lauko pašto įstaiga Nr. 2 antspaudu dar neturėjo, todėl pašto ženklą nuvertino ranka užrašydama pašto įstaigos numerį.

Atvirlaiškis, siųstas 1920 m. gruodžio 22 d. į Šiauliacius nemokamai (pagal 1920 m. kovo 1 d. pašto tarifą) per karo lauko pašto įstaigą Nr. 3, antspauduotas Trečiojo pėstininkų pulko ir karo lauko pašto įstaigos Nr. 3 antspaudais.

Atvirlaiškis, siųstas 1922 m. gruodžio 27 d. Pašvitinyje nemokamai (pagal 1920 m. kovo 1 d. pašto tarifą) per karo lauko pašto įstaigą Nr. 2, antspauduotas Inžinerijos puskarininkų mokyklos ir karo lauko pašto įstaigos Nr. 2 antspaudais.

Laiškas, siųstas 1920 m. rugsėjo 15 d. Septintojo pėstininkų pulko 5 kuopos kario per karo lauko paštą į Salantus, antspauduotas karinio dalinio ir karo lauko pašto įstaigos Nr. 1 antspaudais.

Pašto siuntų cenzūra. 1919–1921 m.

1919 m. pradžioje nemažą Lietuvos teritorijos dalį užėmė Rusijos Raudonoji armija, o Vokietijos kariuomenė pamažu traukėsi. Tuo metu suaktyvino veiklą įvairių valstybių slaptieji agentai, siautė kriminaliniai nusikaltėliai. Lietuvos savanorių būriai dar tik pradėjo organizuotis, o reguliariosios kariuomenės visai nebuvo. Šaliai grėsė suirutė, todėl Laikinoji Lietuvos Vyriausybė ėmėsi neatidėliotinių veiksmy situacijai suvaldyti. 1919 m. vasario 7 d. buvo patvirtinti Ypatingi valstybės apsaugos įstatai¹⁰⁶, kuriuose konstatuota būtinybė karo metu arba gresiant suirutei šalyje skelbti karo padėtį.

1919 m. vasario 13 d. karo padėtis buvo paskelbta Alytaus, Kaišiadorių, Kauno, Kėdainių, Marijampolės, Seinų ir Vilkaviškio apskrityse, vėliau ir kitur¹⁰⁷. Netrukus buvo patvirtinti karo cenzūros nuostatai, kurie apibrėžė bendrosios karo cenzūros ir karo lauko cenzūros funkcijas¹⁰⁸. Bendrosios karo cenzūros užduotis buvo kontroliuoti visus iš užsienio valstybių siunčiamus spaudinius ir visą privačią korespondenciją bei telegramas, taip pat vietos spaustuvių gaminius, leidyklas ir redakcijas. Karo lauko cenzūros užduotis buvo kontroliuoti visą gaunamą ir siunčiamą privačią užsienio bei vidaus korespondenciją ir telegramas toje teritorijoje, kurioje įvesta karo padėtis¹⁰⁹. Kur ir kokią cenzūrą įvesti, sprendė krašto apsaugos ministras, o cenzūros reikalus tvarkė prie Generalinio štabo sudarytas Cenzūros komitetas. Į Cenzūros komitetą įėjo Krašto apsaugos, Užsienio reikalų, Vidaus reikalų ir Susisiekimo ministerijų atstovai¹¹⁰. Konkretius bendrosios cenzūros darbus vykdė Krašto apsaugos ministerijos Užsienio spaudos skyrius, o karo lauko cenzūros – vietos cenzoriai, kuriuos skirdavo miestų ir apskričių karo komendantai¹¹¹. 1919 m. vasario 13 d. minėtose septyniose apskrityse paskelbus karo padėtį, čia buvo steigiamos naujos ir stiprinamos veikiančios karo komendantūros¹¹². 1919 m. pabaigoje jau veikė 22 karo komendantūros¹¹³. Kuriose iš jų buvo vietos cenzoriai, tiksliai nežinoma, tai priklausė nuo pokyčių karo veiksmų zonose. Karo veiksmų zonose bendras Cenzūros komiteto pareigas vykdė frontų divizijų štabai¹¹⁴. Cenzoriaus darbą atlikdavo pats karo komendantas arba jo paskirtas kitas karininkas, turintis ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą. Reikalui esant vietos cenzoriaus tarnyba buvo steigiama ne tik prie karo komendantūros, bet ir prie karo lauko paštų arba muitinių. Kitais atvejais karo metu visos per muitines gabenamos pašto siuntos privalėjo būti siunčiamos Kauno centrinio pašto cenzoriui¹¹⁵.

Vyriausiajai karo vadovybei buvo suteikta teisė karo veiksmų rajone nustatyti vietinės ir į užsienį siunčiamos korespondencijos apimtį bei susirašinėjimo kalbą¹¹⁶. Cenzūros procesas (voko, paketo atidarymas, skaitymas, uždarymas, antspaudavimas ir kt.) buvo vykdomas pašto įstaigų patalpose, dalyvaujant karo cenzoriui ir dviem pašto valdininkams. Siuntėjui pageidaujant, jam būdavo leidžiama dalyvauti atidarant apdraustą ir

¹⁰⁶ *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919 kovo 5, Nr. 4.

¹⁰⁷ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė: 1918–1920*, p. 108–146.

¹⁰⁸ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 366, l. 112.

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ *Ibid.*, l. 113.

¹¹² V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė: 1918–1920*, p. 108–146.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 366, l. 114.

¹¹⁵ *Ibid.*, l. 113.

¹¹⁶ *Ibid.*, l. 115.

įkainotą korespondenciją bei siuntinius, tačiau tik Kauno centriniame pašte. Tuo atveju cenzorius privalėjo surašyti aktą ir nurodyti, kas buvo rasta, kas konfiskuota arba grąžinta siuntėjui¹¹⁷.

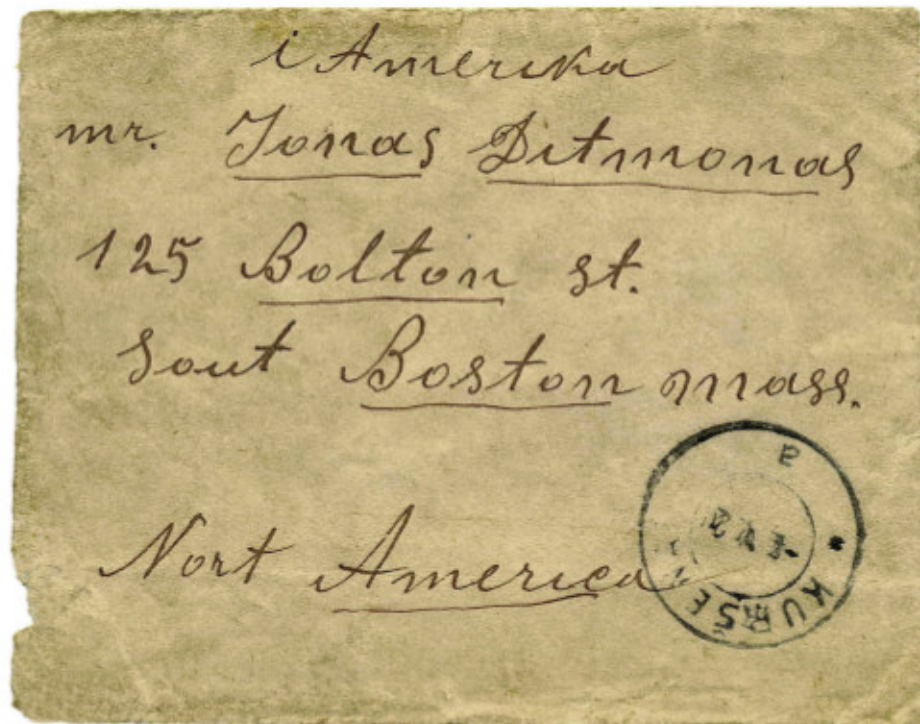
Atidarytą paprastą ir apdraustą korespondenciją cenzorius pažymėdavo spaudu su įrašu „Cenzūruotas“, „Cenzorius“ arba „Cenzūra“ ir atitinkamu numeriu arba raide. Jeigu tikrindamas korespondenciją cenzorius rasdavo tik atskirus neleistinus žodžius arba frazes, jis turėjo tas vietas iškirpti arba užtepti tušu. Neatitinkanti nustatytų reikalavimų paprastoji korespondencija buvo naikinama, o apdrausta ir įkainota grąžinama siuntėjui¹¹⁸.

Registruotas laiškas, siųstas 1919 m. gruodžio 9 d. iš Kauno į Leipcigą (Vokietija), tikrintas Lietuvos karo cenzūros (žyma CENZŪRA C). Vokas tikrinant, matyt, buvo grubiai atplėštas, todėl teko kraštą užlipinti popieriaus juostele, kartu užsidengė ir dalis cenzūros žymos.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid., l. 116.

Laiškas, siųstas 1920 m. gegužės 4 d. iš Kuršėnų į Saut Bostoną (Masačusetso valst., JAV), tikrintas Lietuvos karo cenzūros (žyma *Cenzorius Nr. 3*).

Laiškas, siųstas 1920 m. balandžio 2 d. iš Naumiesčio (dabar Žemaičių Naumiestis) į Istoną (Pensilvanijos valst., JAV), tikrintas Lietuvos karo cenzūros (žyma Cenzorius Nr. 6).

dauguma įstaigų daro, bet tik 30 centų. Atviri laiškai – atvirutės turi būti apmokami vienodai su laiškais.¹³⁸

Taikant valstybės įstaigų nemokamai siunčiamos korespondencijos nustatytą tvarką taip pat būta painiavos. 1922 m. gruodžio 20 d. priimtame Pašto tarifo įstatyme buvo nustatyta valdišką korespondenciją nuo 1923 m. sausio 1 d. siųsti tik apmokėtą tarnybiniais pašto ženklais¹³⁹. Pašto valdyba jau buvo atspausdinusi tokius ženklus ir numaćiusi jų įsigijimo tvarką, tačiau Ministrų kabinetas 1923 m. sausio 23 d. tuo klausimu priėmė atskirą nutarimą. Motyvuodamas tuo, kad valstybės įstaigų 1923 m. sąmatose nenumatytos lėšos ženklams pirkti, sustabdė šios nuostatos vykdymą ir pavedė finansų, prekybos ir pramonės ministrui parengti naują jos redakciją. Tačiau šis reikalas daugiau nebuvo svarstomas; valstybinės įstaigos (pagal susisiekimo ministro patvirtintus sąrašus), kurių skaičius kasmet didėjo, savo korespondenciją ir toliau siuntė nemokamai, neretai valdininkai taip siųsdavo ir asmeninius laiškus¹⁴⁰. Tik 1936 m. sausio 1 d. Pašto tarifo įstatymas įteisino naują, kitose Europos valstybėse seniai galiojusią tvarką – tarnybinės korespondencijos siuntimą atsiskaitytinai¹⁴¹. Tuo tarpu tarnybiniai pašto ženklai 1923 m. buvo perspausdinti ir panaudoti pašto siuntoms apmokėti Klaipėdos krašte.

Tarnybinių pašto ženklų spalvos parinkimo bandomieji atspaudai.

¹³⁸ LCVA, f. 386, ap. 1, b. 319, l. 29.

¹³⁹ *Vyriausybės žinios*, 1923 sausio 12, Nr. 121.

¹⁴⁰ LCVA, f. 1016, ap. 3, b. 15, l. 104–105.

¹⁴¹ *Vyriausybės žinios*, 1935 gruodžio 31, Nr. 518.

Laiškas, siųstas 1919 m. sausio 3 d. iš Gardino į Veimarą (Vokietija) vokiečių kario, pagal 1919 m. sausio mėn. Lietuvos ir Vokietijos apsikeitimo pašto siuntomis sutarties reikalavimus už siuntimą apmokėtas Lietuvos pašto ženklais (pagal 1919 m. sausio 1 d. užsienio pašto tarifą). Pašto ženklus Gardino paštas nuvertino laikinai naudotu rusišku Gardino pašto kontoros antspaudu, ant viršaus savo antspaudą užspaudė Gardine tebebuvusio Vokietijos karinio dalinio karo lauko paštas (su įrašu *Feldpost*, bet jau be numerio).

Laiškas, parengtas siųsti į užsienį, 1919 m. balandžio 15 d. iš Virbalio pašto persiųstas Pašto valdybai į Kauną. Virbalio paštas pašto ženklus nuvertino laikinuoju antspaudu su ranka įrašyta siuntimo data.

Vilniaus antroji laida. 1918 m. gruodžio 28–31 d.

Ženkluose įkomponuotas toks pats, kaip pirmosios laidos, keturių eilučių įrašas, apremintas vertikaliu rutuliukų (8×10) stačiakampiu. Nuo pirmosios laidos ženklų skiriasi stotresniais vertės skaitmenimis. Spausdinti tipografija M. Kuktos spaustuvėje Vilniuje lapais po 20 (5×4) ženklų. Popierius laikraštinis, gelsvas, be vandenženklų, be klijų, perforacija L 11½. Lapų pakraščiai neperforuoti. Manoma, kad tai pirmosios laidos tąsa, nes spausdinimas vyko tolimesne seka – pirmiau atspausdinti 20, 30, 40, 50 skatikų nominalo ženklai ir tik tuomet papildomai spausdinti 10 ir 15 skatikų nominalo ženklai. Ženklų skubiai reikėjo steigiamoms lietuviškoms pašto įstaigoms, todėl iškart buvo gabenami į paštus; tą patvirtina išlikusios pašto siuntos.

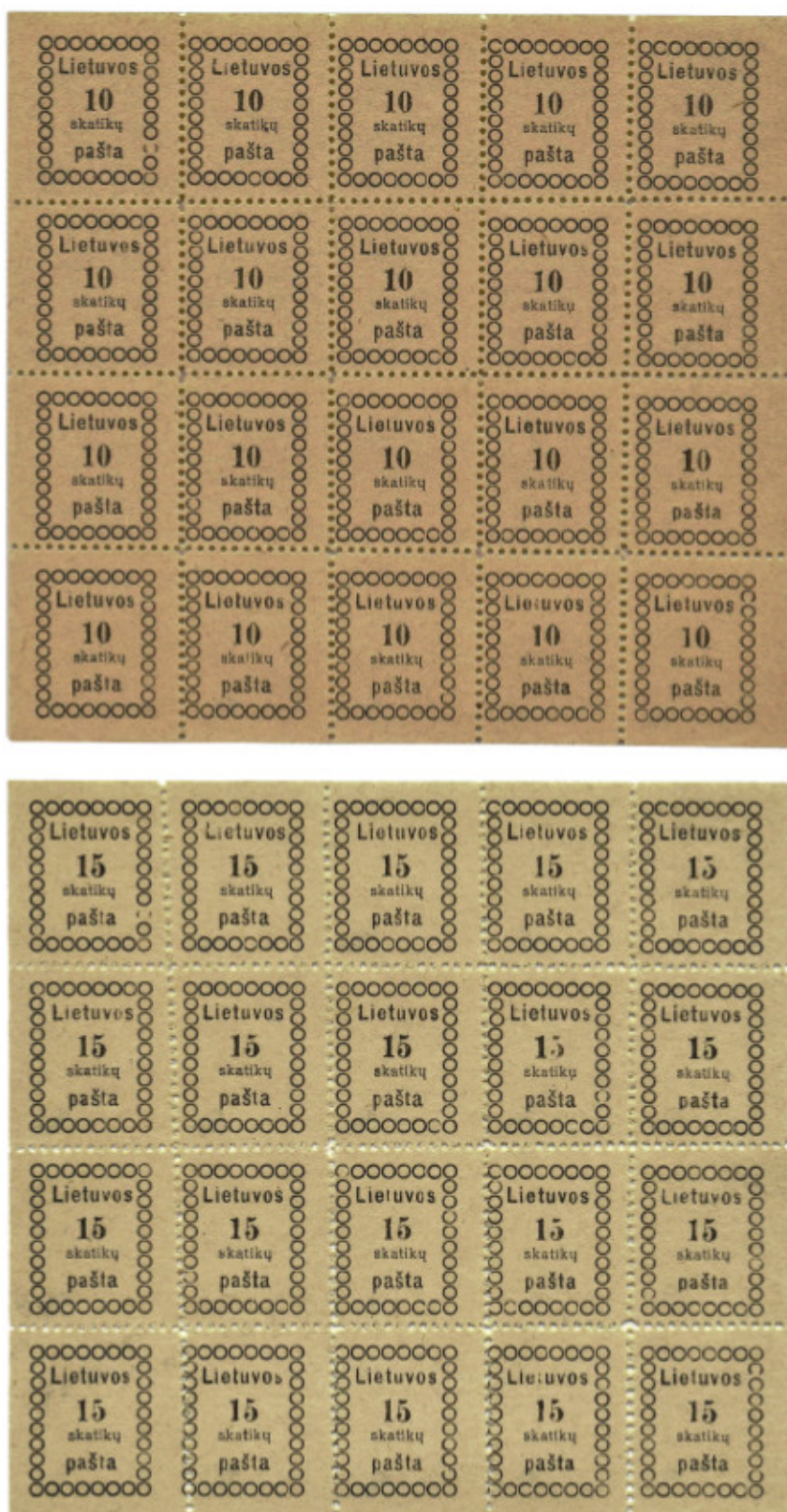
Vilniaus antrosios laidos pašto ženklai, išleisti 1918 m. gruodžio 31 d. LNM

Tiražas: Mi 3 – 15 960, Mi 4 – 16 080, Mi 5 – 23 000, Mi 6 – 20 000, Mi 7 – 13 772, Mi 8 – 17 700.

Kadangi apie ženklų leidybą Vilniuje dokumentų neišliko, todėl tiražai, nurodomi kataloguose, gali būti netikslūs. Pašto valdybos 1920 m. gegužės 31 d. ataskaitoje susiekimo ministrui rašoma, kad Vilniuje buvo atspausdinta apie 200 000 ženklų¹⁵⁸, tuo tarpu kataloguose nurodomas bendras Vilniuje išleistų ženklų tiražas – 116 512 vnt. Manoma, kad antrosios laidos 10 ir 15 skatikų nominalo ženklų tiražai kataloguose nurodyti susumavus abiejų laidų ženklus.

Skirtybės. Vilniaus antrosios laidos ženklų skirtybės analogiškos pirmosios laidos ženkams, kadangi spausdinimui naudotos tos pačios plokštės, ženklai perforuoti ta pačia įranga.

¹⁵⁸ LCVA, f. 386, ap. 1, b. 29, l. 44.

Vilniaus antrosios laidos 10 ir 15 skatikų neantspauduotų pašto ženklų lapai.

net mokyklose pradėjo plisti ligos. Be to, Vyriausybė leido perkeltus į kaimo vietas karo pabėgėlius samdyti žemės ūkio, miškų tvarkymo, melioracijos darbams⁷⁶. Tačiau pirmiausia reikėjo visus atvykėlius suregistruoti, išsiaiškinti, iš kur jie kilę, kokia jų specialybė ir pan. Susirašinėjant su atitinkamomis Vokietijos ir Tarybų Sąjungos instancijomis, tarpininkaujant Tarptautiniam Raudonajam Kryžiui, nemažai daliai pabėgėlių 1940 m. pradžioje buvo sudarytos sąlygos grįžti namo.

Internuotųjų Lenkijos karių padėtis buvo sudėtingesnė. Buvę Lenkijos reguliariosios kariuomenės kariai, nors ir iš jos pabėgę, negalėjo grįžti į Vokietijos okupuotą savo šalį. Sugrįžti namo buvo leista tik kilusiems iš Vilniaus krašto ir turintiems Lietuvoje kur gyventi buvusiems lenkų kariams arba tiems, kurie dėl amžiaus ar blogos sveikatos buvo priskirti prie civilių asmenų. Internuotiems asmenims apgyvendinti buvo įkurtos stovyklos, jas prižiūrėjo stovyklos komendantai ir apsauginiai. I stovykla 1939 m. rugsėjo 17 d. laikinai buvo įkurta Jakiškių dvare netoli Kuršėnų, nuo spalio 27 d. perkelta į Kalvariją. II stovykla 1939 m. rugsėjo 17 d. pradėjo veikti J. Pšezdzeckio dvare Rokiškyje, 1940 m. balandžio 23 d. buvo perkelta į Antrojo pėstininkų pulko rūmus Kaune, 1940 m. liepos 17 d. likviduota. III stovykla 1939 m. rugsėjo 20 d. buvo įkurta Palangoje, panaikinta 1940 m. gegužės 1 dieną. IV stovykla buvo įkurta Kulautuvoje, veikė iki 1940 m. kovo 16 dienos. V stovykla nuo 1939 m. spalio 21 d. veikė Birštono kurorte, 1940 m. sausio 21 d. buvo perkelta į Vilkaviškį, likviduota 1940 m. liepos 16 dieną. VI stovykla trumpam buvo įkurta Alytaus kareivinėse, 1939 m. lapkričio 1 d. perkelta į Ukmergę, vėliau į Vaitkuškį, panaikinta 1940 m. liepos 16 dieną. VII stovykla nuo 1939 m. lapkričio 16 d. veikė Kaune, V ir VI fortuose⁷⁷.

Karo pabėgėliai galėjo laisvai susirašinėti su savo artimaisiais, o karo išblaškytus giminaičius susirasti per Raudonojo Kryžiaus organizaciją.

Internuotiesiems taip pat buvo leista susirašinėti: nuo 1939 m. spalio 16 d. tik su Lietuvoje gyvenančiais asmenimis, nuo lapkričio 1 d. ir su užsieniečiais⁷⁸. Tačiau negalima buvo siųsti uždarytų laišku – leista rašyti tik trumpo teksto atvirlaiškius⁷⁹. Stovyklų gyventojų atvirlaiškius surinkdavo stovyklos komendantas, antspauduodavo juos vietiniame pašte ir, supakavęs į vieną pakuotę, siųsdavo į Kauno centrinį paštą patikrinti. Čia juos skaitydavo pašto tarnautojai cenzoriai. Leistinus siųsti atvirlaiškius perduodavo išsiuntimui, neleistinus – sunaikindavo⁸⁰.

Internuotiesiems asmenims adresuota korespondencija buvo surenkama Kauno centriname pašte, kur ją skaitydavo tie patys pašto tarnautojai. Perskaitytą ir leistiną įteikti adresatui korespondenciją pažymėdavo keturkampiu spaudu su „Ž“ raide viduryje, suskirstydavo pagal internuotųjų stovyklas ir persiųsdavo komendantams⁸¹.

Susirašinėjimas buvo labai intensyvus. Cenzūrą vykdančioms tarnautojoms kiekvieną dieną tekdavo perskaityti nuo 1000 iki 2500 laišku, pasižymėti svarbiausias mintis, sugrupuoti pagal tai, kieno, kur ir kam jie siųsti, iš kur gauti, kieno ir kam rašyti. Visa

⁷⁶ „Ką veikia L. Raudonasis Kryžius: Apie karo pabėgėlių tvarkymą ir šelpimą“, op. cit.

⁷⁷ LCVA, f. 300, ap. 1, b. 5, l. 82. Internuotųjų stovyklų štabo viršininko 1939 m. gruodžio 2 d. raštas.

⁷⁸ *Ibid.*, l. 307.

⁷⁹ *Ibid.*, l. 308.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*

ši sukaupia informacija buvo perduodama Valstybės saugumui⁸². 1940 m. balandžio pradžioje kilus įtarimui, kad tarp stovyklų vyksta antilietuviški revanšistiniai lenkų suokalbiai, nuo balandžio 8 d. susirašinėjimas tarp stovyklų buvo uždraustas⁸³.

Iki 1940 m. vidurio internuotųjų skaičius Lietuvoje gerokai sumažėjo. Tarptautinėms organizacijoms susidomėjus jų gyvenimu, atsirado galimybė kai kuriems sugrįžti namo arba išvykti į pageidaujamą šalį. 1939 m. pabaigoje ir 1940 m. pradžioje pagal susitarimą 1718 internuotųjų išvyko į Tarybų Sąjungą⁸⁴. 1940 m. kovo 16–19 d. 1613 asmenų išvyko į Vokietiją. Daugiau kaip tūkstantį internuotųjų gydytojų komisija pripažino netinkamais karo tarnybai, todėl jie buvo iš stovyklų paleisti ir galėjo išvykti kur panorėję. 360 internuotųjų buvo suteikta Lietuvos pilietybė ir jie pasiliko Lietuvoje⁸⁵. Per visą stovyklų gyvavimo laiką nemažai internuotųjų pabėgo. 1940 m. birželio 15 d. Tarybų Sąjungai okupavus Lietuvą, likusios keturios internuotųjų stovyklos (Kalvarijos, Aukštosios Panemunės, Ukmergės ir Vilkaviškio) buvo panaikintos, o liepos 10–12 d. buvę jose 4373 internuotieji išvežti į Rusijos stovyklas⁸⁶.

Tokiomis aplinkybėmis kuriam laikui nutrūko internuotųjų ryšys su artimaisiais. Į Lietuvos Raudonojo Kryžiaus organizaciją pasipylė laišakai su prašymais pranešti jų naujus adresus arba nors išvykimo kryptį, tačiau kai kurių jokiomis pastangomis neįmanoma buvo rasti.

Ženklinis atvirlaiškis, siųstas 1939 m. lapkričio 28 d. iš Kulautuvos internuotųjų asmenų stovyklos į Vilnių.

⁸² LCVA, f. 300, ap. 1, b. 14, l. 3–13. Internuotų asmenų susirašinėjimo duomenys nuo 1939 m. lapkričio 1 d. iki 1940 m. kovo 10 d.

⁸³ LCVA, f. 300, ap. 1, b. 3, l. 27.

⁸⁴ G. Surgailis, op. cit., p. 241.

⁸⁵ Ibid., p. 241–246.

⁸⁶ Ibid., p. 255.

Priedai

1 priedas. Pirmosios pašto įstaigos ir jų vadovai. 1918 m. gruodis – 1919 m. liepa

Pašto įstaigos ¹	Veiklos pradžia ²	Pirmieji vadovai (įgaliotiniai, viršininkai) ³	Pašto įstaigų uždarymas dėl okupacijų, evakavimas, veiklos atnaujinimas ⁴
Akmenės	1919 m. balandis	Jonas Kumpiškėvičius 1919 m. vasario 17 d. įsk. Nr. 95 paskirtas organizuoti pašto darbą. Nuo 1919 m. balandžio 18 d. įsk. Nr. 150 paskirtas Maksas Cigleris	
Alytaus	1918 m. gruodis	Juozas Bražinskas paskirtas nuo 1918 m. gruodžio 18 d. įsk. Nr. 24. Nuo 1919 m. birželio 4 d. įsk. Nr. 203 – Antanas Šarka	
Arykščių	1919 m. birželis	Steponas Zalepūga* paskirtas nuo 1919 m. birželio 13 d. įsk. Nr. 233	1919 m. vasarį–gegužę buvo sovietų paštas
Ariogalos	1919 m. gruodis	Antanas Radzevičius paskirtas nuo 1919 m. gruodžio 1 d. įsk. Nr. 575	
Babty	1919 m. rugpjūtis	Vitalis Kevelaitis paskirtas 1919 m. liepos 24 d. įsk. Nr. 334 organizuoti pašto darbą	
Baisogalos	1919 m. birželis	Prochoras Žūkas paskirtas 1919 m. kovo 22 d. įsk. Nr. 115 organizuoti pašto darbą. Nuo 1919 m. rugsėjo 7 d. įsk. Nr. 453 paskirtas Jurgis Vaitiekūnas	
Balbieriškio	1919 m. liepa	Vincas Klimavičius paskirtas nuo 1919 m. liepos 15 d. įsk. Nr. 314	
Biržų	1919 m. birželis	Petras Kuginis paskirtas 1919 m. sausio 8 d. įsk. Nr. 54 organizuoti pašto darbą. Atleistas nuo 1919 m. sausio 15 d. įsk. Nr. 83 neturint žinių apie atliktą darbą ir ryšium su sovietų okupacija. 1919 m. birželio 15 d. šis įsakymas buvo anuliuotas ir P. Kuginis liko pašto viršininku	1919 m. kovą–gegužę buvo sovietų pašto ir telegrafo kontora
Ežerėnų (Zarasų)	Apie 1919 m. rugsėjį	Konstantinas Blaževičius paskirtas 1919 m. rugsėjo 1 d. įsk. Nr. 458 organizuoti pašto darbą	
Gardino	1918 m. gruodis	Dimitras Artemjevas paskirtas nuo 1918 m. gruodžio 16 d. įsk. Nr. 8. Atleistas iš pareigų nuo 1919 m. gegužės 1 d. įsk. Nr. 193 ryšium su lenkų okupacija ir perkeltas pašto viršininku į Šeštakavą (Šeštokus)	1919 m. balandžio 27 d. uždarytas ryšium su lenkų okupacija, evakuotas į Alytų
Garždų (Gargždų)	1919 m. kovas	Liudvikas Drochneris paskirtas nuo 1919 m. vasario 8 d. įsk. Nr. 90	
Gorodoko (Haradokas, Baltarusija)	1919 m. vasaris	Petras Adomias paskirtas nuo 1919 m. sausio 22 d. įsk. Nr. 85. Atleistas nuo 1919 m. gegužės 1 d. įsk. Nr. 190 ryšium su lenkų okupacija	1919 m. balandžio 1 d. uždarytas ryšium su lenkų okupacija
Gruzdžių	1919 m. kovas	Adomas Lisauskas viršininku paskirtas nuo 1919 m. gegužės 1 d. įsk. Nr. 151. Iki tol organizavo pašto darbą eidamas valdininko pareigas	
Jezno	1919 m. liepa	Vincas Aksomaitis paskirtas nuo 1919 m. birželio 28 d. įsk. Nr. 175	1919 m. balandį–birželį buvo sovietų paštas
Jonavos	1919 m. sausis–kovas?	Mečislovas Daugvila paskirtas 1919 m. kovo 5 d. įsk. Nr. 108 organizuoti pašto darbą	
Joniškio	1919 m. balandis	Vladas Kazys Varanka paskirtas nuo 1919 m. balandžio 10 d. įsk. Nr. 135. Nuo 1919 m. birželio 18 d. įsk. Nr. 237 – Kristopas Zingbergas	1919 m. vasarį–kovą buvo sovietų paštas
Joniškėlio	1919 m. birželis	Mykolas Rotomskis paskirtas nuo 1919 m. gegužės 26 d. įsk. Nr. 187	

* Dirbo ten pat ir sovietų pašte.

¹ LCVA, f. 386, ap. 1, b. 29, l. 44–50. Pašto valdybos direktoriaus B. Tomaševičiaus ataskaita Susisiekimo ministerijai apie pašto įstaigų veiklą 1918–1919 m.

² Ibid.

³ LCVA, f. 1016, ap. 4, b. 190. Pašto valdybos direktoriaus 1918–1919 m. įsakymų knyga apie įgaliotinių paskyrimus, perkėlimus, atleidimus jiems nesutikus vykti gyventi į kitą vietą, atsisakius dirbti, kraštą okupavus sovietams arba lenkams.

⁴ LCVA, f. 1016, ap. 1, b. 122, 6401.

Priedai

Pašto įstaigos	Veiklos pradžia	Pirmieji vadovai (įgaliotiniai, viršininkai)	Pašto įstaigų uždarymas dėl okupacijų, evakavimas, veiklos atnaujinimas
Jurbarko	1919 m. sausis	Jonas Smetonis paskirtas nuo 1918 m. gruodžio 22 d. įsk. Nr. 22	
Kaišiadorių	1919 m. vasaris	Boleslovas Gylys paskirtas nuo 1919 m. sausio 25 d. įsk. Nr. 69. Nuo 1919 m. gruodžio 1 d. įsk. Nr. 584 – Jonas Žaldokas	
Kalvarijos	1919 m. sausis	Juozas Liubinskas paskirtas nuo 1919 m. sausio 13 d. įsk. Nr. 55. Nuo 1919 m. vasario 1 d. įsk. Nr. 74 – Jonas Liauteris	
Kapčiamiesčio	1919 m. kovas	Antanas Labunaitis paskirtas nuo 1919 m. kovo 3 d. įsk. Nr. 102	
Kauno	1918 m. gruodis	Feliksas Damijonaitis paskirtas nuo 1918 m. gruodžio 22 d. įsk. Nr. 70	
Kavarsko	1919 m. liepa	Edvardas Makštys paskirtas nuo 1919 m. birželio 27 d. įsk. Nr. 280	
Kelmės	1919 m. kovas	Jonas Kareiva paskirtas nuo 1919 m. kovo 16 d. įsk. Nr. 112. Nuo 1919 m. rugpjūčio 21 d. įsk. Nr. 390 – Antanas Gedvilas. Nuo 1919 m. gruodžio 13 d. įsk. Nr. 597 – Kostas Razmarinas	
Kėdainių	1918 m. gruodis	Bronislavas Petravičius paskirtas nuo 1918 m. gruodžio 16 d. įsk. Nr. 9. Nuo 1919 m. lapkričio 5 d. įsk. Nr. 546 – Domininkas Petrauskas. Nuo 1919 m. gruodžio 1 d. įsk. Nr. 598 – Antanas Aušrotas	
Kybartų	1919 m. sausis	Otto Kochanauskas paskirtas nuo 1919 m. sausio 15 d. įsk. Nr. 57. Nuo 1919 m. rugsėjo 7 d. įsk. Nr. 461 – Juozas Markevičius	
Krakių	1919 m. rugpjūtis	Julijus Kolis paskirtas nuo 1919 m. rugpjūčio 1 d. įsk. Nr. 345	
Kražių	1919 m. balandis	Vaclovas Sakalauskas paskirtas nuo 1919 m. balandžio 25 d. įsk. Nr. 147	
Krekenavos	1919 m. liepa	Antanas Vainauskas paskirtas nuo 1919 m. liepos 16 d. įsk. Nr. 289	1919 m. kovą–birželį buvo sovietų pašto ir telegrafo skyrius
Kretingos	1918 m. gruodis	Jurgis Klėbavičius (nuo 1922 m. Klėbis) paskirtas nuo 1918 m. gruodžio 21 d. įsk. Nr. 17. Nuo 1919 m. kovo 16 d. įsk. Nr. 119 – Saliamonas Bagdonavičius. Nuo 1919 m. rugsėjo 1 d. įsk. Nr. 434 – Teofilis Listanderis, bet dėl šeimyninių aplinkybių jis dirbo tik iki 1919 m. spalio 16 d. Nuo 1919 m. spalio 16 d. įsk. Nr. 518 sugrąžintas S. Bagdonavičius	
Kupiškio	1919 m. birželis	Juozas Čipkus (Čipka) paskirtas 1918 m. gruodžio 23 d. įsk. Nr. 20 organizuoti pašto veiklą. 1919 m. sausio 15 d. įsk. Nr. 83 atleistas neturint žinių apie atliktą darbą ir ryšium su sovietų okupacija. 1919 m. birželio 7 d. įsk. Nr. 227 J. Čipkus vėl paskirtas pašto viršininku. Nuo 1919 m. gruodžio 1 d. įsk. Nr. 555 – Nikola Cereška	1919 m. kovą–gegužę buvo sovietų pašto ir telegrafo skyrius
Kuršėnų	1918 m. gruodis 1919 m. balandis	Maksas Gigeris paskirtas nuo 1918 m. gruodžio 15 d. įsk. Nr. 7, bet 1919 m. vasario 1 d. įsk. Nr. 139 atleistas neturint žinių apie atliktą darbą ir ryšium su sovietų okupacija. Nuo 1919 m. balandžio 8 d. įsk. Nr. 133 – Antanas Jozėnas. Nuo 1919 m. birželio 10 d. įsk. Nr. 217 – Jonas Nikolajevas	1919 m. sausį–kovą Kuršėnai priklausė sovietams, bet pašto įstaigos neatidarė
Kvėdarnos	1919 m. gegužė	Izidorius Starkutis paskirtas nuo 1919 m. gegužės 1 d. įsk. Nr. 156	
Lazdijų	1919 m. balandis	Jonas Slavinas paskirtas nuo 1919 m. balandžio 22 d. įsk. Nr. 142	1919 m. rugpjūčio 25 d. dėl lenkų puldinėjimų laikinai evakuotas į Krosną. Atidarytas 1920 m. spalio 10 d.
Lyduvėnų	1919 m. kovas	Pranas Šimkus paskirtas nuo 1919 m. kovo 19 d. įsk. Nr. 120	
Linkuvos	1919 m. birželis	Danielius Vasilevičius paskirtas nuo 1919 m. gegužės 26 d. įsk. Nr. 186	
Lunos (Gardino sr., Baltarusija)	1919 m. vasaris	Jonas Kucharčukas (Kucharčikas) paskirtas nuo 1919 m. vasario 7 d. įsk. Nr. 89. Nuo 1919 m. gegužės 1 d. atleistas ryšium su lenkų okupacija	1919 m. balandžio pradžioje uždarytas ryšium su lenkų okupacija
Luokės	1919 m. balandis	Aleksandras Jankauskas paskirtas nuo 1919 m. balandžio 20 d. įsk. Nr. 136	
Marijampolės	1919 m. sausis	Juozas Gulbinas paskirtas 1918 m. gruodžio 18 d. įsk. Nr. 10	